

ЗА ПРЕПОДАВАНЕТО НА ПРАГМАТИЧНИТЕ ЧАСТИЦИ В ТЕОРЕТИЧЕН И ПРИЛОЖЕН АСПЕКТ (Върху материал от хърватския и българския език)

Росица Стефчева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

Резюме. Изследването си поставя за цел да предложи интегрален модел за описание на прагматичната частица *baš* в хърватския език и на нейните функционални еквиваленти в българския език. Приложението на модела, който интегрира граматична, семантична и дискурсно-прагматична информация за частицата, показва, че многообразните дискурсни реализации на *baš* могат да бъдат сведени до два основни механизма на прагматичната модификация – евалуативна идентификация и евалуативна максимизация, произтичащи от инвариантното ѝ значение. От лингводидактологична гледна точка прагматичните модификации намират отражение в комуникативните модели на употреба на частицата, които могат да бъдат използвани като дидактически единици за развитие на комуникативната компетентност на обучаемите.

Ключови думи: прагматични частици; интегрален модел; лингводидактология

1. Увод

В изследванията, посветени на прагматичните частици, най-често се посочват следните им характеристики: отсъствие на денотат в извънезиковата реалност, несинтагматичност на синтактично ниво (Sesar, 2009, Kovačević, 1996), модифициране на изказването, свързано с прагматичната оценка на говорещото лице (Ristić, 2009), интеракционални и дискурсивни свойства (Aijmer, 2003). С други думи, значението на прагматичните частици се реализира в конкретния дискурс, а функционирането им засяга различни нива от неговото устройство – пропозиционално, интеракционално, презентационно-структурно и т.н.

Очертаното многообразие от функции предполага прилагането на интегрален подход, който би обединил структурно-езиковата и дискурсивно-прагматичната информация при описанието на частиците¹. В изследването прилагаме именно такъв подход, основаващ се върху Теорията за интегралното

описание на езика на Ю. Апресян (Apresyan, 2009). Един от водещите принципи в теорията, към който се придържаме и в анализа, се отнася до представянето на свойствата на лексемата чрез извеждане на правилата, по които се реализират различните ѝ видове съчетаемост (Apresyan, 2009, p. 111). Това се постига чрез установяването на мотивирани връзки между различните свойства на думата – граматични (морфологични и синтактични), семантични и дискурсивно-прагматически. Ключово място в цялостното описание заема семантичната информация и конструирането на модел на управление на частиците на дълбинно синтактично ниво. Именно моделът на управление, варирайки под влияние на контекста, „задава“ правилата, предопределящи синтактичните свойства на частиците в най-широк смисъл.

В изследването си служим с термина прагматични частици, тъй като употребата му има традиция в южнославянското езикознание (Nitsolova, 2008, Ristić, 2009, Silić & Pranjković, 2005) и кореспондира с избрания интегрален подход. В модела на описание обособяваме три основни зони – граматична, семантична и дискурсивна информация, като последната е свързана с извеждане на комуникативните модели на употреба на частицата и с лингводидактологичния аспект на изследването. Съвременните подходи в чуждоезиковото обучение са насочени именно към овладяването на частиците в контекст, т.е. „при съчетаване на комуникативния, граматическия и лексикосемантичния аспект на тяхната употреба, значение и дистрибуция“ (Dražić, 2016, p. 42).

2. Интегрален модел на описание на частиците

2.1. Граматична информация

Граматичната информация представя категориалната принадлежност на думата и характеристиките ѝ на структурно-функционално ниво. В речника на В. Анич² думата *baš* е дефинирана едновременно като наречие и частица (*baš pril. čest.*). Тъй като принадлежността към определена част на речта се определя и в зависимост от функционирането ѝ на синтактично ниво, въвеждаме необходимото разграничение между функционирането на *baš* като частица и като обстоятелствено пояснение. Като обстоятелствено пояснение *baš* проявява синтагматичност, пояснявайки съдържанието на предиката: частицата изразява съвпадение на обозначеното от предиката събитие и актуалния момент на говорене или непосредствена близост/предходност на събитието спрямо момента на говорене, напр. *Evo, baš (upravo) ti dolazi majka*//Ето, майка ми **тъкмо/точно** идва; *Miloš je baš (upravo) završio akademiju*//Милош **тъкмо/току-що** завърши академията (1). Почти конвенционализирани са формите, с които се означава съвпадение между намерението на говорещото лице и актуалния момент на говорене: *Baš (upravo) sam ga mislila nazvati*//**Тъкмо** мислех да му се обадя/**Точно/тъкмо** щях да му звънна (2).

Във функцията си на прагматична частица *baš* е подчертано несинтагматична „неваленцијска ријеч“ (Kovačević, 1996, p. 60), която се включва в синтактичната структура от друго, прагматично ниво, без да образува синтагми с предиката или с другите части на изречението: „čestica sintaktički dolazi s druge, pragmatičke razine, i ponaša se parentetski, a semantički proširuje kontekst“ (Sesar, 2009, p. 50). В този случай *baš* изпълнява ролята на модификатор на различните части на изречението (Silić & Pranjković, 2005, pp. 257 – 258), а модифициращата ѝ функция се проявява в субективната оценка на говорещото лице, напр.: *Baš ih znam izabrati, zar ne?//Наистина знам (как) да ги избира, нали?/ Много съм добър в избирането, нали?*

В българския език частицата *baš* най-често има следните съответствия – *тъкмо, точно, току-що, именно*³, за които важат идентични констатации по отношение на синтактичната им дистрибуция: функция на обстоятелствено пояснение изпълняват *току-що, тъкмо, точно*, в горните примери (1); като модификатори на изреченското съдържание, отнасящи се към отделните части на изречението, функционират *тъкмо, точно* и *именно*: *Именно/точно/тъкмо това прави текста толкова въздействащ//Baš (upravo) to čini tekst toliko dojmljivim* (3).

2.2. Семантична информация

Езиковата семантика принципно кодира два вида информация: по-голямата част от езиковите феномени имат концептуално (денотативно, понятийно) значение – това са т.нар. пълнозначни думи, които участват като елементи на концептуалната репрезентация на изказванията. За разлика от тях обаче, лексикалните единици с процедурно значение, сред които попадат и прагматичните частици, се използват като индикатори на начина, по който се тълкуват концептуалните репрезентации: „upućuju na procedure/postupke za rukovanje konceptima ili konceptualnim reprezentacijama u procesu zaključivanja“ (Badurina & Pranjković, 2021, p. 18). В нашето изследване се придържахме към тезата на Фрейзър, че в семантиката на голяма част от прагматичните частици могат да се открият два типа значение – концептуално (ядрено, инвариантно) и процедурно (Fraser, 2009). Инвариантното значение напр. на частиците *baš, тъкмо* и *точно* съдържа „следи“ от денотативното значение на наречията *baš, тъкмо* и *точно*, от които са образувани. Процедурното значение на частиците се реализира на нивото на дискурса и представлява вариране на инвариантното значение под влияние на контекста.

Семантичният модел на прагматичните частици *baš* и *upravo//точно, тъкмо, именно* конструираме, изхождайки от тезата, че основното, инвариантно, значение на частиците се проявява чрез техния модел на управление на дълбинно синтактично ниво. В най-общия случай аналитичното тълкуване на модела съдържа следното: асерция – свойства на участниците и възможните

отношения между тях, пресупозиция – общия фонд от знания на говорещия и адресата по повод на конкретната ситуация, и модална рамка – субективните оценки на говорещия по повод на ситуацията или нейните участници (Apresyan, 2009, p. 19). Модалните рамки и пресупозициите оформят прагматичния компонент в тълкуването, а участниците в състава на аналитичното тълкуване се обозначават като променливи с латинските букви X, Y и т.н. Променливите се въвеждат по няколко причини: описват съответствията между тълкуването на лексемата и модела ѝ на управление (Apresyan, 2009, p. 20) и представят семантичните валентности на лексемата, които се потенцират от този модел.

Аналитично тълкуване на частицата *baš*//именно (тъкмо, точно)

Асерцията съдържа модела на управление на частиците на нивото на дълбинната синтактична структура. Самият модел се представя с помощта на формален запис на структурата и специален метаезик – *X baš Y//X именно Y*, а между елементите се установяват два типа отношения: а) *baš (upravo, točno) taj, a ne neki drugi//именно (тъкмо, точно) този, а не някой друг*: елементът X (като потенциален аргумент на предикацията или потенциален носител на предикацията от множество подобни елементи R) напълно отговаря, съвпада или изцяло съответства на елемента Y (= на верифицирания и актуален аргумент Y спрямо очакванията или предположенията на говорещото лице). Идентична е и релацията между елементите X и Y в модела на управление на частицата *upravo//тъкмо, точно*, която функционира като синоним на *baš* в разгледаните примери (1, 2 и 3). При това значението за пълно съответствие се извежда от общата сема, която споделят наречията *upravo* и *baš//тъкмо* и *точно* и частиците *upravo* и *baš//тъкмо, точно*, а именно значенията за близост и съвпадение. На повърхнинно ниво този модел се изразява чрез формалните реализации (*baš* + Subj / Pred / Obj / Adv), които ще разгледаме по-подробно в частта за дискурсивно-прагматичната информация. Както видяхме, в модела на управление се съдържат съответните пресупозиции, свързани с прагматичната квантификация, установяваща релация между аргумента и предметната му област (R). Модалните компоненти отнасяме към епистемичната модалност (Sesar, 2009), а именно – изразяване на висока степен на убеденост на говорещото лице в истинността на фактите, които предава, или субективна оценка за адекватността на номинацията. Всички три компонента на аналитичното тълкуване (асерция, пресупозиции и модални компоненти) потенцират определени семантични валентности, които се осъществяват на равнището на дискурса: напр. значенията за близост и съпоставимост лесно се поддават на допълнителни трансформации, диктувани от различни комуникативни стратегии – прецизиране или конкретизиране на предишното съдържание и др. (*Baš/upravo to sam htio reći//Тъкмо/точно/именно това исках да кажа*).

б) При втория тип отношения – *baš taj i punoj mjeri*//именно (точно) този в пълна степен, елементът Y реализира свойствата на елемента X в най-висока степен или го представя като прототип (*On ti je baš glup/naivčina*//Той е наистина глупав/истински глупак; *Ona je baš lijepa*//Тя е истинска хубавица/Тя е наистина хубава /Тя е много хубава) според субективната оценка на говорещото лице.

Бихме изказали предположението, че в инвариантното значение на частицата *baš*//точно, тъкмо семата за близост и съпоставимост е потисната, а доминираща е семата „застъпеност на свойствата в най-висока степен“. По тази причина *baš* и *upravo*//именно, точно, тъкмо, от една страна, реализират сходни дискурсивни съдържания, напр. уточняване и прецизиране на базата на логико-семантичното отношение на аналогия: *Baš/upravo to sam htio reći*//Точно/тъкмо/именно това исках да кажа. От друга страна обаче, установяването на висока степен на застъпеност на определени (категориални) особености е свързано с интенцията на твърдението и епистемичната модалност, както и с експресивната специализация на частицата *baš*. Именно това обуславя и възможността за синонимната ѝ замяна с частиците *zaista, ustvari, u biti*//наистина, както и употребата ѝ като модификатор на експресивни илокуции.

2.3. Дискурсивно-прагматични информации и приложение на модела в чуждоезиковото обучение. Комуникативни модели на частицата *baš*

Лингводидактологичните подходи в съвременното обучение предполагат преплитане на комуникативните стратегии и задачи със социалните контексти и комуникативните сфери (Veselinov, 2006). Частиците и по-конкретно частицата *baš* проявяват чувствителност именно към прагматиката на социалното взаимодействие и имат ключова роля в регулирането на дискурсивния поток, което се възприема от носителите на езика като плавност и естественост на речевата продукция. Именно поради това овладяването на частиците в обучението по чужд език е маркер за високо ниво на езикова и комуникативна компетентност (за т.нар. *fluently speaking*). Трудностите в овладяването им произтичат от това, че като компоненти от модално-прагматичната рамка на изказването те са особено чувствителни към езиковите конвенции и културните специфики, което само по себе си предполага междуезикова асиметрия. Както вече отбелязахме в увода, актуалните лингводидактологични модели са насочени към овладяване на частиците в контекст. В такъв смисъл интегралният модел на описание намира практическо приложение, тъй като освен че описва синтагматичната (в най-широк смисъл) съчетаемост на частиците (граматическа, лексикална и дискурсивна), предлага и установяване на правилата, по които се осъществява тази съчетаемост чрез извеждане на модела им на управление. Макар че модифициращата роля на частиците не се реализира в рамките на синтагмата, редица изследвания показват, че съществуват фреквентни лексикални единици и граматични форми, които се реализират заед-

но с частицата и с чиято помощ по-лесно се установява насочеността ѝ към определен лексикален или синтактичен конституент (Dražić, 2016, p. 37). Например лексикалната съчетаемост на частиците от учебния *Hrvatski mrežnik*⁴ представя следните съчетания на частицата *baš* с прилагателни, наречия, местоимения, предлози и други частици:

baš + pridjev/adj: *baš cool razg.*, *baš dobar*, *baš drag*, *baš glup*, *baš jasan*

baš + prilog/adv: *baš dobro* *baš glupo*, *baš zanimljivo*; (*niје*) *baš pametno*; *baš tako*

baš + zamjenica/pron.: *baš nitko*, *baš svaki* (*čovjek*, *dan*, *dijete*), *baš svatko*

baš + prijedložna skupina/prep.: *baš na* (*Badnjak*, *Krku*), *baš pred* (*izbore razg.*, *zgradom*), *baš zbog* (*ljudi*, *svega*, *toga*)

čestica + *baš/part.*: *a baš*, *e baš*; *ama baš* (*nijedan*, *nimalo*, *ništa*, *nitko*)...

Тези минимални синтагматични съчетания с частицата *baš* представляват синтактични структури, които в повечето случаи не попадат сред типичните съчетания от думи, обозначаваани като колокации, фраземи или прагмеми, но са фреквентни и разпознаваеми в комуникативната практика⁵.

Като конституенти на изречението тези синтагми показват няколко възможни „сфери на влияние“ на частиците, насочени към подлога, сказуемото, допълнението и обстоятелственото пояснение. Макар изброените части поотделно да влизат в „сферите на влияние“ на частицата, модификацията обхваща цялата пропозиция (Dražić, 2016, p. 46). С помощта на *baš* се реализират два основни типа модификации, засягащи пропозиционалното съдържание и индиректно илокутивния профил на изказването – евалуативна идентификация и евалуативна максимизация. С други думи, на слушателя се предоставя информация, отнасяща се до извънезиковата действителност, и се изразяват прагматични смисли най-често в плана на оценъчния модус на изказването или в плана на епистемичността (Nitsolova, 1984).

При извеждане на комуникативните модели на употреба на частицата⁶ от прагматичните модификации се ръководим от комуникативните интенции, чрез които принципно се изразява прагматичната функция на езиковите единици: базовите, репрезентативни интенции, свързани с модификациите на пропозиционалното съдържание, и вторичните интенции, асоциирани най-често с илокутивната цел и насочени към самия комуникативен процес (Petcova, 2011). Възщност конструирането на комуникативните модели кореспондира с един от базисните сегменти в лингводидактологичното научно пространство, а именно с „формализирането на речевата дейност чрез... структури и концептуални модели, възпроизвеждащи различни аспекти от словесната интерактивност“ (Veselinov, 2026, p. 7).

2.3.1. Комуникативни модели на евалуативната идентификация и евалуативната максимизация

Евалуативната идентификация (*baš* + Obj/Subj) е насочена към субекта или обекта на предиката и е пряко свързана с прагматичната квантификация

като аспект на референтността (Nitsolova, 1984, p. 33). Прагматичната квантификация представя отношенията между предметната област и аргументите (субекти и обекти): изразява се субективната оценка на говорещото лице, че от предметната област на аргументите (от потенциалното множество референти) се откроява един референт, който е идентичен с посочения аргумент – *Baš (upravo) njega sam tražila, Koji automobil vozite i zašto ste izabrali baš (upravo) njega?*, или със съдържащия се в контекста – *Otišla sam u kupovinu, i pronašla baš (upravo) ono što sam tražila*, като тази идентичност може да бъде позитивно или негативно оценена: *Nisam očekivala baš njega!//He очаквах точно него!* (с израз на незадоволство). Именно този прагматичен механизъм позволява да се формира и контрастният фокус в изречението, който изразява „най-важната или отличителна информация, която, ако не е нова, препотвърждава информация, която адресатът притежава... В този случай се конкретизира възможната алтернатива от вече съществуващи и известни алтернативи“ (Yovkova-Shii, 2022, pp. 185, 189).

Модификацията на аргумента може също така да засяга връзката му с референта на друг аргумент в текста или различието му по отношение на други референти в текста: *U ovoj knjizi se radi o ratu? Pa, ne radi se baš o ratu nego o ljudima i o njihovim životima.*

Когато модифициращото влияние е насочено към аргумента субект, прагматичната оценка, базирана върху квантификацията, може да се проявява и като евалуативна максимизация, а именно – за всички референти/за нито един референт от предметната област на аргумента се изпълнява / не се изпълнява действието на предиката – *baš svatko//всеки без изключение, наистина всеки, абсолютно всеки: Kolač koji može ispeći baš svatko//Сладкиш, който може да изпече наистина всеки; Recepti nakon kojih baš nitko neće ostati ravnodušan!//Рецепти, които абсолютно никого няма да оставят равнодушен.* Същевременно на нивото на речевия акт модификацията индиректно усилва илокуцията на изказването (твърдението).

В отрицателни конструкции с *baš* модификацията на аргумента може да означава и прагматична оценка на определена качествена или количествена характеристика на референта по определен критерий (практически, естетически и т.н.), който съвпада с очакванията на говорещото лице или пък обратно: *A jel vam poznato da ima i takvih koji ne rade ništa. Ono, baš baš ništa.//А известно ли ви е, че има и такива, които не правят нищо. Ама абсолютно нищо; А знаете ли, че има и такива, които не правят нищо. Е, буквално нищо/в буквалния смисъл нищо.* Евалуативната максимизация и в този случай интензифицира илокуцията (удвояване на *baš*): *Не само твърдя Р, но и изразявам своята оценка като абсолютна негация, която блокира всички по-слаби алтернативи от типа на malo, skoro ništa//съвсем, пренебрежимо малко или почти нищо.* В зависимост от контекста в този случай се

реализира асертивна (твърдение) или експресивна илокуция (речев акт на неодобрение).

В анализираните дотук примери откриваме модела на управление на *baš*, свързан с реализацията на двата типа модификации – евалуативна идентификация: *baš taj, a ne neki drugi*//*тъкмо, точно този, а не някой друг*, и евалуативна максимизация: *baš taj u punoj mjeri*//*точно, именно, тъкмо този в пълна степен*. И двете модификации засягат различни аспекти на изказването – евалуативната идентификация оформя контрастния фокус в комуникативно-информационния план на изказването, а евалуативната максимизация индиректно повлиява асертивната или експресивната илокуция.

При модификацията на обстоятелствени пояснения (*baš* + Adv) частицата отново сигнализира процес на прагматична квантификация: от множеството възможни референти като адвербиални пояснения в изказването се реализират точно определени, а не други. В този случай евалуативната идентификация е съпроводена от позитивната или негативната оценка на говорещото лице, установяващо особена релевантност на връзката между събитието и обстоятелственото пояснение по различни критерии (напр. своевременност/несвоевременност на случващото се и др.): *Ne znam zašto mi se to dogodilo baš danas, dva dana prije Božića?*//*Не знам защо това ми се случи точно днес, два дни преди Коледа?*; *Kao da mi baš sada trebaju one tvoje glupe lekcije*//*Камо че ли точно сега са ми притрябвали глупавите ти уроци*.

В много от примерите частицата *baš* модифицира определението към адвербиалното пояснение или аргумента, проявявайки се като интензификатор: У реализира свойствата на Х в най-висока степен (според субективната оценка на говорещото лице): *Ma kakva crna operacija čeljusti? To se radi u baš baš najgorim slučajevima*//*Каква ти операция на челюстта! Това се прави наистина само в най-(най-)тежките случаи*. Модификацията тук се проявява като евалуативна максимизация: в максимална степен се реализира определено свойство или характеристика на референта – *baš najgori slučajevi*. При превода на български език този тип модификация обикновено се предава чрез лексикален маркер за епистемичност (в. по-горе) *наистина*, удвояване на превъзходната степен, а ексклузивното значение на частицата *само* ограничава реализацията на предиката единствено до това условие.

При проследяване на модификациите на предиката (*baš* + Pred (Cop + Lex)/(V)) особено ясно изпъкват вторичните комуникативни интенции, свързани с речевите актове и линията на речево поведение⁷.

Евалуативната идентификация, както вече отбелязахме, сигнализира, че референтът точно съответства на предходно споменат, очакван или присъстващ в контекста идентитет – т.е. модификацията се отнася до връзката на референта с други референти в текста/контекста и установява идентичността му с тях, напр. *Ivana je baš (upravo, točno) ta žena o kojoj smo pričali, To su ti baš*

ti ljudi koji će te naučiti radu i disciplini //Ивана е **точно (именно)** тази жена, за която говорихме, Това са **точно (именно)** тези хора, които ще те научат на труд и дисциплина.

При този тип модификация се потвърждава съпадението между менталния модел и реалността, възможна е и импликацията на ексклузивност (*именно този и никой друг*), изразяваща се в елиминация на алтернативите.

Евалуативната максимизация се реализира като модификация на предиката – *baš taj u punoj mjeri*//точно, именно, тъкмо този в пълна степен, съпътствана често и от епистемична оценка за истинността на твърдението⁸. Съчетаването на фактивност и интензификация е възможно поради модела на управление на частицата: X реализира свойствата на Y в най-висока степен, което означава, че X е истински / наистина Y. При превода на български език комбинацията от епистемична оценка и интензификация се предава чрез интензификатор и епистемичен маркер от типа на наречието *много* или частицата *наистина*. Обединяването на двата компонента влияе индиректно върху илокутивната сила на твърдението, напр.: *Ona je tako prekrasna i slatka djevojčica. Baš je pametna i jako je volim*./Тя е толкова прекрасно и сладко момиченце. **Наистина е умна** и **много** я обичам; **Baš nas zanima** tko će se javiti na natječaj za posao koji je riskantan u jednom multinacionalnom divu poput RWE-a?//**Много ни е интересно/Наистина ни интересува** кой ще кандидатства за позицията, която е рискова в един мултинационален гигант като RWE.

В експресивните речеве актове интензифициращият и фактивният компонент от значението на частицата *baš* (*много + наистина*) функционират като модификатори на илокутивната сила на изказването – най-често в речеве актове на одобрение (комплимент, похвала, благодарност и др.). Частицата усилва не само признака, който се приписва, но индиректно и самата илокуция: *Baš mi je drago*!//**Наистина ми е драго!** *Baš si ljubazan!* *Baš ste ljubazni*!//**Много сте любезни!** *Baš ti hvala*!//**Много ти благодаря, наистина!**

Конструкции с *baš* (в комбинация с други частици) представляват конвенционализирани форми за изразяване на неодобрение – на иронична оценка, на критика или на емоционална реакция на присмех, недоволство и др.: *E baš divno*!//**Няма що, хубава работа!**; *E baš si našla trenutak da postaviš takvo pitanje*! //**Е направо уцели момента да питаш!** *Baš si me utješio*!//**Направо ме успокоихте** (*Направо ме успокоихте, няма що*).

В отрицателни конструкции с частицата *baš* много често се реализират евфемистични стратегии, при които отрицателната конструкция означава същото, което означава и антонимът на употребените думи. Например изказването *Nisi baš pametan*!//**Не си много/особено умен** поражда конверсационни импликатури от типа (*Prilično*) *si glup*!//(**Много, доста**) *си глупав*, тъй като отрицанието задава противоположна стойност по семантичната скала, оформена от скаларните антоними *умен – глупав*. В подобни примери е възможна

модификация на илокуцията, реализирана като смекчаване на твърдението или критиката. Изказвания от този тип биха могли да бъдат отнесени и към прагматичните хеджове – средства, защитаващи негативното лице на събеседника или пък ориентирани към самото говорещо лице и позволяващи му да ограничи или минимизира отговорността си за дадено твърдение (Petsova, 2017), напр.: *Njemi se to baš neće sviđati.*//Това май няма да му хареса много; *Nije to baš tako jednostavno*//Това всъщност не е толкова лесно; *Ra, ne bih ja to baš nazvao radom.*//Е, аз не бих го нарекъл точно работа/... не бих го нарекъл съвсем работа/... не бих го нарекъл чак работа. В разгледаните примери е налице прагматично смекчаване на оценката в твърдението, т.е. частицата *baš* активира семантична скала с най-високата степен в нея. В комбинация с отрицанието се постига негиране на максималната стойност и прагматично „скалиране“¹⁰, като същевременно се пораждат имплицатури от типа „оценката се отнася към диапазон от стойности, разполагащи се под максимума“ – напр. за изречението *Nije baš najpametniji dečko*//Не е от най-умните момчета/Не бих казал, че е от най-умните са възможни следните имплицатури: *Nije baš (neki) pametan dečko*, *Nije naročito pametan*//Не е особено умен/Не е някой умник и т.н.

Овладеяването на евфемистичните стратегии, както и на хеджирането спада към вторичните комуникативни интенции, свързани с избора на езиковите ресурси и линията на речево поведение. Поради тази причина Б. Фрейзър ги оценява като ключови компетентности във владееенето на чуждия език, чието отсъствие води до комуникативни неуспехи и негативна социална оценка за говорещия: „failing to adopt and apply hedging properly may lead not only to miscommunication but also to the speaker being seen as rude or impertinent“ (Фрейзър цит. по Petsova, 2017).

Разгледаните дотук комуникативни модели на частицата биха могли без особено затруднение да бъдат трансформирани в дидактически правила или дефиниции за приложението на частицата, напр.: „частицата *baš* посочва, че дадено лице, предмет или явление е именно това, което се има предвид, очаква или търси, като често добавя и оценъчно отношение на говорещия към този избор“.

Заклучение

Приложението на интегралния модел на описание към частицата *baš* показва, че различните ѝ дискурсивни реализации могат да бъдат сведени до два основни механизма на прагматична модификация – евалуативна идентификация и евалуативна максимизация, произтичащи от общото ѝ инвариантно значение (модел на управление). В лингводидактологичен аспект комуникативните модели на употреба на частицата могат да послужат като основа за изработването на дидактични единици, съдържащи информация за прагматичния ефект

на езиковия избор и комуникативните намерения на говорещия – ключови при формирането на прагматичните и социокултурните компетенции на обучаемите.

Благодарности и финансиране

Авторката изказва благодарност за финансовата подкрепа на изследването, осъществено в рамките на проект SUMMIT № BG-RRP-2.004-0008 SUMMIT-3.3 (2023) към Факултета по славянски филологии.

БЕЛЕЖКИ

1. Тези функционални особености на частиците, както и различните подходи при тяхното описание, се оглеждат и в множеството наименования, отразяващи хетерогенната им природа – прагматични/дискурсивни частици, прагматични/дискурсивни маркери, модални частици, изреченски наречия/rečenični prilozi и т.н. (Dedaić & Mišković-Luković, 2010, pp. 1 – 22).
2. Veliki rječnik hrvatskog jezika, Vladimir Anić, 2006, Zagreb: Znanje. По-нататък в примерите представяме и синонимни замени на *baš* с други частици (*upravo, točno, zaista* и др.).
3. В *Академичния речник на съвременния български език думите тъкмо, точно, току-що* са дефинирани чрез граматичния квалификатор наречие, а граматичната характеристика на *именно* съдържа два граматични квалификатора – наречие и частица. Анализът на ексцерпирания материал обаче насочва към някои неточности в речниковите дефиниции: т. напр. *именно* се употребява единствено като модификатор, т.е. частица (*Именно него избрах*), докато *тъкмо* и *точно* имат двойка функция – и като частици модификатори (*Защо избрах точно/тъкмо/именно него?*), и като обстоятелствени пояснения (*Точно/току-що/тъкмо си дойдох от работа*).
4. За представяне на „синтагматичните“ съчетаемости на частицата при извеждане на комуникативните модели е ексцерпиран материал от Veliki rječnik hrvatskog jezika, учебния Hrvatski mrežnik, Kolokacijska baza hrvatskog jezika и glosbe.hr.
5. За важността на колокационния потенциал на частиците (*поне, бар/bareм, vsaj, at least*) при изясняване на функционалната им многозначност в: Стефанов, 2026.
6. За функционалнокомуникативния подход в обучението по сръбски и хърватски език за ниво C1/C2 в. Дункова, 2014.
7. Тъй като модификацията на предиката обхваща самото предикационно отношение, ефектите ѝ най-осезаемо се проявяват на равнището на речевия акт.

8. Именно случаите на евалуативна максимизация М. Мишкович-Лукович описва като концептуално „адаптиране“ или като пълно съвпадение между лексикализираните и комуникираните концепти (Dedaić & Mišković-Luković, 2010, pp. 65 – 89).
9. Под скалиране в настоящия анализ най-общо разбираме прагматична операция, извършвана върху предварително налична семантична скала, отразяваща интензитет на проявление на даден признак или действие или степен на принадлежност (прототипност) към дадена категория.

ЛИТЕРАТУРА

- Апресян, Ю. (2009). *Исследования по семантике и лексикографии. Т. 1. Парадигматика*. Москва: Языки славянских культур.
- Веселинов, Д. (2006). Европейски измерения на съвременното чуждоезиково обучение. *Образование*, 5, 3 – 21.
- Веселинов, Д. (2026). Фундаментална и приложна лингводидактология. *Чуждоезиково обучение*, 53(1), 7 – 10.
- Дункова, Т. (2014). Теоретични основи на бинарен учебник за българи. *Чуждоезиково обучение*, 41(2), 139 – 148.
- Йовкова-Шии, Е. (2022). Информационна структура на българското изречение с оглед на подлога. *Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“*, XXXV, 176 – 193.
- Ковачевић, М. (1996). О једном типу перифрастичке интензификаторске партикуле. *Ријеч*, II(1–2), 70 – 85.
- Ницолова, Р. (1984). *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. София: Народна просвета.
- Ницолова, Р. (2008). *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Петкова, П. (2011). *Метадискурсивные единицы русского языка. Функционально-прагматический аспект*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Ристић, Ст. (2009). *Модификација значења и лексички модификатори у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.

Acknowledgements and Funding

The author gratefully acknowledges the financial support for the research conducted within the framework of the SUMMIT Project No. BG-RRP-2.004-0008 SUMMIT-3.3 (2023), at the Faculty of Slavic Philology.

REFERENCES

- Aijmer, K. et al. (2003). The discourse particle *well* and its equivalents in Swedish and Dutch. *Linguistics*, 41(6), 1123 – 1161.
- Apresyan, Yu., (2009). *Issledovaniya po semantike i leksikografii*. Vol. 1. *Paradigmatika*. Moskva: Yazyki slavyanskikh kul'tur.
- Badurina, L. & Pranjković, I. (2021). Vrste riječi: gramatikalizacija i pragmatikalizacija. In: L. Badurina & N. Palašić (Eds.). *Riječki filološki dani: Zbornik radova*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 13 – 22.
- Dedać, M. & Mišković-Luković, M. (2010). *South Slavic Discourse Particles*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Dražić, J. (2016). Partikule u nastavi srpskog jezika kao stranog – kolokacijska perspektiva. In: V. Krajišnik (Ed.), *Srpski kao strani jezik u teoriji i praksi III* (pp. 37 – 50). Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Dunkova, T., 2014. Teoretični osnovi na binaren uchebnik za balgari. *Chuzhdoezikovo obuchenie*, 41(2), 139 – 148.
- Fraser, B. (2009). An account of discourse markers. *International Review of Pragmatics*, 1(2), 293 – 320.
- Ivić, M. (2005). *O rečima. Kognitivni, gramatički i kulturološki aspekti srpske leksike*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kovačević, M. (1996). O jednom tipu perifrastičke intenzifikatorske partikule. *Riječ*, II(1–2), 70 – 85.
- Nitsolova, R., (1984). *Pragmatichen aspekt na izrechenieto v balgarskiya knizhoven ezik*. Sofia: Narodna prosveta
- Nitsolova, R., (2008). *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- Petkova, S., (2011). *Metadiskursivnye edinitsey russkogo yazyka. Funktsional'no-pragmaticheskiy aspekt*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- Petcova, P. (2017). Some perspectives on hedging: A brief overview. *Research Papers of Paisii Hilendarski University of Plovdiv – Bulgaria. Languages and Literature*, 55(1B), 266 – 273.
- Ristić, S. (2009). *Modifikacija značenja i leksički modifikatori u srpskom jeziku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU.
- Sesar, D. (2009). Čestice – uvodne i umetnute riječi. In: D. Sesar (Ed.). *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim*. Zagreb: FF Press, 49 – 56.
- Silić, J. & Pranjković, I. (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Stefanov, M. (2026). Restrictive particles as discourse markers in South Slavic Languages (contrastive study on the *at least* particles in Bulgarian,

- Serbian, Croatian, and Slovene). In: T. Portnova at al. *New Directions in Slavic Studies: Language, Literature, and Political Discourse*, 645 – 655.
- Veselinov, D. (2006). Evropeyski izmereniya na savremennoto chuzhdoezikovo obuchenie. *Obrazovanie*, 5, 3 – 21.
- Veselinov, D. (2026). Fundamentalna i prilozhna lingvodidaktologiya. *Chuzhdoezikovo obuchenie*, 53(1), 7 – 10.
- Yovkova-Shii, E., (2022). Informatsionna struktura na balgarskoto izrechenie s oglead na podloga. *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“*, XXXV, 176 – 193.

ON THE TEACHING OF PRAGMATIC PARTICLES: THEORETICAL AND APPLIED PERSPECTIVES (Based on Data from Croatian and Bulgarian)

Abstract. The present study aims to propose an integral model for the description of the pragmatic particle *baš* in Croatian and its functional equivalents in Bulgarian. The application of the model, which integrates grammatical, semantic, and discourse-pragmatic information about the particle, demonstrates that the diverse discourse realizations of *baš* can be reduced to two principal mechanisms of pragmatic modification – evaluative identification and evaluative maximization, both deriving from its invariant meaning. From a linguodidactic perspective, these pragmatic modifications are associated with communicative patterns of use, which can be employed as didactic units for developing learners’ communicative competence.

Keywords: pragmatic particles; integral model; linguodidactology

✉ **Dr. Rositsa Stefcheva, Chief Assist. Prof.**

WoS Researcher ID: AAM-4192-2021

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Sofia, Bulgaria

E-mail: rstefcheva@slav.uni-sofia.bg

E-mail: stefcheva24@gmail.com